

ИСТОРИЯ И АРХЕОЛОГИЯ HISTORY AND ARCHAEOLOGY

МОДЕЛ НА БРАДВА ОТ СЕЛИЩЕТО СТРАШИМИРОВО I

Радослав Рачев

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме: Праисторическият обект Страшимирово I е част от системата от праисторически селища около Варненските езера. Поради драгиране обектът е бил нарушен и археологическите материали са били изхвърлени на брега. Находките от обекта са без контекст и част от тях не могат да бъдат точно датирани. Това се отнася за повечето оръдия от обекта. От обекта е известен един каменен предмет, оформен като каменна брадва. Той е с трапецовидно тяло, правоъгълно сечение и с оформено симетрично, затъпено острие. Предметът е направен от силно изветрял вулкански туф, със силно обрушена оригинална повърхност. Изглежда оригиналната му повърхност е била излъскана. При сравнение с други подобни находки, но от археологически контекст, може да се предполага, че брадвата от Страшимирово I произхожда от енеолитния пласт на селището. От същата суровина са направени още няколко подобни предмета от други обекти. Рядко се срещат в гробове, а повечето произхождат от селищен контекст. Предназначението на предмета с форма на каменна брадва от Страшимирово I е неясно, но може да се предполага, че не е ползван за дърводобив и дървообработка. Въз основа на характеристиките му може да се предложи хипотеза за символичната му функция, вероятно като елемент от култовите практики, амулет или друга не стриктно утилитарна функция.

Ключови думи: праистория, енеолит, каменни оръдия, каменна брадва, Страшимирово I, модели на оръдия

ВЪВЕДЕНИЕ

Праисторическото селище Страшимирово I е едно от множеството такива, разположени в зоната около Варненските езера (Ivanov 1993). В историческо време то се намира под нивото на водите на езерото. За пръв път селището е регистрирано още през 1921 г. във връзка с прокопаване на канал (Шкорпил, Шкорпил 1921, 79). През 1957 г. (Маргос 1961, 3) и за няколко месеца между 1969 г. и 1970г. селището е засегнато от дейности по драгиране на езерното дъно с цел увеличаване на дълбочината му (Маргос 1973, 267). При това на брега на езерото са били изхвърлени археологически материали от обекта. Събраните по брега предмети са предадени и се съхраняват в Регионален исторически музей – Варна.

При драгирането автентичната стратиграфска позиция на археологическите материали е нарушена и те са извадени от контекст. Не може да се реконструират археологически комплекси. Поради това при извършената обработка материалите са разграничени типологически, чрез сравнения, с други обекти с изяснена стратиграфия и въз основа на тях са направени заключения за периодизацията на Страшимирово I. Такъв подход е приложим най-вече за керамичните съдове и малък брой други категории, характерни за даден период, предмети – например антропоморфна пластика. По този начин са разграничени два пласта в селището: от късния енеолит и от ранната бронзова епоха (Маргос 1974, 279).

Поради специфичното си утилитарно предназначение предмети като оръдията от камък,

кремък и кост обикновено не са добър хронологически индикатор. Поради това и в статията, посветена на материалите от селището Страшимирово I, всички оръдия са разгледани сумарно и не е направен опит за тяхното отнасяне към разграничените два периода на обитаване (Маргос 1973, 269).

Сред материалите от селището, които се съхраняват в Регионален исторически музей – Варна, има каменен предмет с инв. № I. 1234, който е обект на настоящото изследване (фиг. 1). Предметът е с форма, близка до тази на каменна брадва. Формата му е издължено призматична. Той е симетричен, с точка на максимална дебелина близо до средата на предмета. Сечението му в най-изпъкналата част на тялото е правоъгълно със заоблени ъгли. Широка му страна е с форма на трапец, но със заоблени ъгли. От едната страна, подобно на другите каменни брадви, е оформено острие чрез двустранно симетрично скосяване на тялото. Острието е извито и при него се намира най-широката част на предмета. Ръбът на острието не е добре заострен, а е заоблен. На страната, противоположна на острието, е оформена заоблена пета чрез постепенно скосяване, без да се оформя друго острие или равна тилна площадка. Тилната част е най-тясната част на предмета. Максималните размери на предмета са: дължина 8,1 см, ширина 4,1 см, дебелина 2,7 см. Теглото му е 42 г. Изделието е направено от бяла скала, с множество тъмни, неравномерно разпределени включения с размер под 1 мм. Скалата е много мека и ронлива. Може да се определи като хидротермално изменена скала – силно изветрял вулкански туф. Поради качествата на суровината повърхността на предмета е силно обрუსена, на места с до 2 мм дълбочина. Оригиналната повърхност е запазена само на отделни малки участъци. По тях може да се заключи, че целият предмет е бил излъскан.

Фиг. 1. Каменен предмет с форма на брадва от обект Страшимирово I

В публикациите, посветени на материалите от селището, не е изказано мнение за датировката и интерпретацията на предмета.

МЕТОДОЛОГИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

При ограничената информация за контекста на каменния предмет от Страшимирово I и невъзможността той пряко да се свърже с датирани материали от обекта, единственият подход за добиване на повече информация за хронологическата му принадлежност остава сравнителният анализ с негови паралели. Информация за предназначението на предмета би дало трасологично изследване. Тъй като оригиналната му повърхност е запазена само на отделни места, по него няма следи от употреба, въз основа на които да се предположи функцията му. Поради това формата

и материалът, от който е направен, трябва да се приемат за водещи при идентификацията на функцията му. Наред с това за допълнителна информация при интерпретацията му могат да се приведат паралели с други сходни находки.

РЕЗУЛТАТИ

От селищна могила Сава е известна каменна брадва от същата бяла ронлива скала – инв. № I 904 в Регионален исторически музей – Варна. Бравди от същия материал и със сходни характеристики са известни от III пласт на селищна могила Поляница – инв. № 3474 в Регионален исторически музей – Търговище, и V–VI пласт на селищна могила Радинград – инв. № 4883 в Регионален исторически музей – Разград (фиг. 2).

Фиг. 2. Каменни бравди от бяла, ронлива каменна суровина от: а) с.м. Сава; б) с.м. Поляница; в) с.м. Радинград

Въз основа на тези паралели може да се предполага, че предметът с форма на брадва от Страшимирово I произхожда от енеолитния пласт на селището. Въз основа на керамичния материал той е отнесен към късната фаза на периода (Маргос 1973, 274). За сходна датировка подсказват и посочените паралели на предмета – от селищни могили с пластове от късния енеолит (Мирчев, Златарски 1960, 24; Тодорова 1986, 73; Иванов 1987, 5) от втората половина на V хил. пр. Хр.

Формата на предмета от Страшимирово I е близка до тази на посочените три каменни бравди от селищните могили при Сава, Поляница и Радинград. При всички тях е оформено тяло с призматична форма и трапецовидна широка страна. Чрез симетрично заточаване са оформени остриета, които са и най-широките части на предметите. Остриетата са силно обрुшени поради характеристиките на суровината, от която са направени изделията. Пак тя е причината за силно нарушената им автентична повърхност. Само при бравдата от селищна могила Поляница автентичната повърхност е по-запазена. Може да се предполага, че и при четирите предмета тя първоначално е била излъскана. Сеченията на предметите са с различни пропорции, но са четириъгълни, със заоблени ъгли. Освен суровината, от която те са направени, сходства се откриват и в размерите им (таб. 1).

Таблица 1. Характеристики на каменните предмети

Инв. № и произход	Максимални размери	Тегло	Материал
I 1234 от Страшимирово I	Дължина: 8,1 см; Ширина: 4,1 см; Дебелина: 2,7 см;	42 г	Бяла, ронлива скала с малки тъмни включения (изветрял туф)
I 904 от с.м. Сава	Дължина: 6,6 см; Ширина: 4,6 см; Дебелина: 1,3 см;	56 г	Бяла, ронлива скала с малки тъмни включения (изветрял туф)

3474 от с.м. Поляница	Дължина:4,7 см; Ширина: 3,8 см; Дебелина: 2,5 см;	32 г	Бяла, ронлива скала с малки тъмни включения (изветрял туф)
4883 от с.м. Радинград	Дължина: 6,3 см; Ширина: 3,5 см; Дебелина: 2,3 см;	55 г	Бяла, ронлива скала с малки тъмни включения (изветрял туф)

Брадви със сходна форма са открити при проучванията на енеолитни селища в Североизточна България, като селищна могила Голямо Делчево и селищна могила Овчарово (Тодорова и др. 1975, 70; Тодорова и др. 1983, 60). Същевременно брадвата от Страшимирово I се различава от повечето праисторически брадви, открити в селища, със своите по-малки размери, по-малко тегло и със суровината, от която е произведена.

Каменните брадви от селища от късния енеолит, включително и другите каменни брадви, произхождащи от Страшимирово I, са с по-големи размери, с тегло над 100 г и са произведени от твърди скали с вулкански произход. Тези характеристики на каменните брадви се налагат поради естеството на работата, за която се използват, а именно дърводобив и дървообработка. Особено важна е здравината на оръдието. То трябва да може да отстоява на многократни удари с минимални щети. Суровината, от която е произведена каменната брадва от Страшимирово I, не предполага то да е използвано по такъв начин. Бялата хидротермално изменена скала е много крехка и ронлива. Оформеното от нея острие много лесно би се затъпило и счупило. Наистина повърхността на брадвата от Страшимирово I е силно обрушена, а оформеното острие е силно наранено и заоблено, но няма сигурни следи, че това е вследствие на използване. Повърхността на целия предмет е нарушена, не само работните му части.

Има данни за използването на оръдия за дърводобив и дървообработка от светли скали с по-ниска твърдост в Централните Балкани (Antonović 1997, 37). Обърнато е внимание, че това може да е свързано с използване на местна суровина за производство на оръдия в късните фази на култура Винча (пак там). Същевременно в селища в Североизточна България оръдия от суровина като брадвата от Страшимирово I се откриват много рядко. Те винаги са в пъти по-малко от оръдията, изработени от по-твърди вулкански скали, независимо че в целия район не се срещат удобни находища на такива. Явно за общностите, обитавали Североизточна България през късния енеолит, не е било проблем да се снабдяват с голямо количество качествена каменна суровина за производство на оръдия.

Описаните характеристики на брадвата от Страшимирово I, разгледани на фона на особеностите на местната каменна индустрия, предполагат, че предметът не е бил използван за дърводобив и дървообработка. Същевременно няма основания да се предполага, че предметът е имал друга утилитарна функция. По размери, форма и материал се различава от другите каменни оръдия в инвентара на енеолитните общности, като чукалки, гладилки и други. Ниската затъпеност на подобни предмети в селищните контексти също пречи да се предполага ежедневна утилитарна функция.

ДИСКУСИЯ

За предметите като брадвата от Страшимирово I може да се изкаже хипотеза за неутилитарна функция – като символи или обреден инвентар. Те могат да се явяват модел на брадви, натоварени с определено значение. В полза на това предположение могат да се приведат по-малките размери и тегло на предметите. Ако не е предвидано те да бъдат използвани за дърводобив, то и изборът на суровина намира своето обяснение. Тя е много лесна за обработка, съответно много бързо и с минимални усилия може такъв предметът да бъде произведен. От сходен материал са направени и някои от т.нар. „скиптри“ от некропола Варна I (Костов, Пелевина 2006, 28). В тази връзка е интересно да се отбележи, че при погребалните практики от енеолита е констатирано високо ниво на символизъм (Тодорова 1986, 194). Например в некропола при Девня в гробовете са поставяни миниатюрни, зле изпечени съдчета, които са модели на реално използваните в ежедневието

(Тодорова-Симеонова 1971, 21). За некропола при селищна могила Търговище е отбелязано, че положените в гробовете каменни оръдия са направени от „бял, лесно трошлив камък“ (Ангелова 1986, 62). Те също могат да се приемат за модели, в случая направени специално за погребението. Такава информация има и за няколко гроба от некропола Варна I (Костов, Пелевина 2006, 27).

Трябва да се обърне внимание, че не всички предмети, които могат да бъдат идентифицирани като модели на каменни брадви, са свързани с гробен контекст. Повечето ни известни такива произхождат от селища. Това се отнася и за бравата от Страшимирово I. Изглежда тя е играла някаква роля в ежедневието на енеолитната общност. Хипотетично тя може да е играла роля на вотив, амулет, което може да се предполага и за други малки каменни оръдия (Avramova 2005, 123), или да е имала някаква роля в обредни практики.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Каменният предмет от Страшимирово I, както и другите подобни предмети, които са известни от селищен контекст, са оформени като каменни оръдия за дърводобив и дървообработка, но се различават от тях по своите размери, тегло и суровина за производство. Характеристиките, които отличават бравата от Страшимирово I и сходните ѝ предмети от останалите оръдия, всъщност ги правят неефективни за работа.

За съжаление, няма достатъчно информация, за да се предложи по-конкретна интерпретация на функцията на предмета с форма на брадва от селището Страшимирово I. Сведения за контекста на намиране на подобни предмети могат да допринесат за изясняването на ролята им в живота на енеолитните общности. За съжаление, към момента те са много ограничени.

Все пак с голяма доза сигурност може да се предполага изказаната хипотеза за функцията на каменния предмет с форма на брадва от Страшимирово I като символ – означение за брадва, което е натоварено с определен смисъл от общността. В качеството си на такива знаци или символи подобни предмети може да са играли роля в разнообразни дейности, израз на вярванията на общностите.

Благодарности: Изразявам благодарности към служителите на Регионален исторически музей – Варна, Регионален исторически музей – Търговище и Регионален исторически музей – Разград за предоставената възможност да обработя цитираните в работата археологически материали.

ЛИТЕРАТУРА

- Ангелова, И. (1986). Праисторически некропол при гр. Търговище. *Интердисциплинарни изследвания*, XIV, 49–68.
- Иванов, Т. (1987). *Радинград: Селищна могила и некропол*.
- Костов, Р., О. Пелевина (2006). Минералого-петрографски състав на каменните артефакти от Варненския къснохалколитен некропол. *Интердисциплинарни изследвания*, XIX, 25–31.
- Маргос, А. (1961). Към въпроса за датирането на наколните селища във Варненското езеро. *Известия на Варненското археологическо дружество*, XII, 1–5.
- Маргос, А. (1973). Праисторическото наколно селище Страшимирово I. *Известия на Народния музей – Варна*, IX (XXIV), 267–284.
- Мирчев, М., Д. Златарски (1960). Селищната могила при с. Сава. *Известия на Варненското археологическо дружество*, XI, 1–26.
- Тодорова, Х. (1986). *Каменно-медната епоха в България*. София: Издателство „Наука и изкуство“.
- Тодорова, Х. и др. (1975). *Селищната могила при Голямо Делчево. Разкопки и проучвания*, V.
- Тодорова, Х. и др. (1983). *Овчарово. Разкопки и проучвания*, IX.
- Тодорова-Симеонова, Х. (1971). Късноенеолитният некропол край град Девня – Варненско. *Известия на Народния музей – Варна*, VII (XXII), 3–40.
- Шкорпил, Х., К. Шкорпил (1921). Наколни постройки в езерото. *Известия на Варненското археологическо дружество*, VII.
- Antonović, D. (1997). Use of Light White Stone in the Central Balkans Neolithic. *Старинар*, XLVIII/1997, 33–39.
- Avramova, M. (2005). Magic Axes – Votive Objects and/or Amulets. *Thracia*, XVI. *In honorem X congressus studiorum thraciorum*, 123–136.
- Ivanov, I. (1993). A la question de la localization et des etudes des sites submerges dans les lacs de Varna. *Pontica* XXVI, 19–26.

REFERENCES

- Angelova, I. (1986). Praistoricheski nekropol pri gr. Targovishte. *Interdisciplinarni izsledvania*, XIVA, 49–68.
- Ivanov, T. (1987). *Radingrad: Selishtna mogila i nekropol*.
- Kostov, R., O. Pelevina (2006). Mineralogo-petrografski sastava na kemennite artefakti ot Varnenskiya kasnohalkoliten nekropol. *Interdisciplinarni izsledvania*, XIX, 25–31.
- Margos, A. (1961). Kam vaprosa za datiraneto na nakolnite selishta vav Varnenskoto ezero. *Izvestiya na Varnenskoto arheologicheskoto druxestvo*, XII, 1–5.
- Margos, A. (1973). Praistoricheskoto nakolno selishte Strashimirovo I. *Izvestiya na Narodniya muzei – Varna*, IX (XXIV), 267–284.
- Mirchev, M., D. Zlatarski (1960). Selishtna mogila pri s. Sava. *Izvestiya na Varnenskoto arheologicheskoto druxestvo*, XI, 1–26.
- Todorova, H. (1986). *Kammeno-mednata epohs v Bulgaria*. Sofia: „Nauka i izkustvo“.
- Todorova, H. et al. (1975). *Selishtna mogila pri Golyamo Delchevo. Razkopki i prouchvaniya*, V.
- Todorova, H. et al. (1983). *Ovcharovo, Razkopki i prouchvaniya*, IX.
- Todorova-Simeonova, H. (1971). Kasnoeneolitniya nekropol pri Devnya – Varnensko. *Izvestiya na Narodniya muzei – Varna*, VII (XXII), 3–40.
- Shkorpil, H., K. Shkorpil (1921). Nakolni postroiki v ezeroto. *Izvestiya na Varnenskoto arheologicheskoto druxestvo*, VII.
- Antonović, D. (1997). Use of Light White Stone in the Central Balkans Neolithic. *Старинар*, XLVIII/1997, 33–39.
- Avramova, M. (2005). Magic Axes – Votive Objects and/or Amulets. *Thracia*, XVI. *In honorem X congressus studiorum thraciorum*, 123–136.
- Ivanov, I. (1993). A la question de la localisation et des etudes des sites submerges dans les lacs de Varna. *Pontica* XXVI, 19–26.

MODEL OF AN AXE FROM THE SETTLEMENT STRASHIMIROVO I

Abstract: *The prehistoric site Strashimirovo I is a part of the system of prehistoric settlements around Varna lake. Because of dredging in the lake, the site was disturbed and the archaeological materials were deposited on the shore. As a result the finds are without context and some of them could not be precisely dated. That is the case with most of the tools from the site. One stone object from the site is shaped like a stone axe. It has a symmetrical, dull blade and a trapezoid body with a rectangular cross section. The object is made from degraded tuff, making it very brittle and with a crumbling surface. It appears that the object was polished all over, but the authentic surface has eroded. By comparing the object with similar finds from archaeological context, it could be dated in the 5th millennium BC. There are few objects made from the same material, from other sites. They were rarely placed in graves and most of them were found in a settlement context. The function of the stone axe from Strashimirovo I is unclear, but it was not used as a tool for woodcutting and woodworking. It could be hypothesized that it had as a symbolic function, probably part of the cult practices, an amulet, or other not strictly utilitarian use.*

Keywords: *Prehistory, Eneolithic, stone tools, stone axe, Strashimirovo I, models of tools*

Radoslav Rachev
Sofia University “St. Kliment Ohridski”
E-mail: radoraxhev@gmail.com